

Is iedereen mee?

Dé vraag voor een duurzame toekomst

Veerle Stroobants en Mélanie Joseph

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Mensen in armoede ondervinden eerder en feller de gevolgen van crisissen die op ons afkomen. Of het nu gaat om de klimaat- of de coronacrisis, reeds bestaande maar ook nieuwe ongelijkheden manifesteren zich steeds nadrukkelijker. Niet alleen door de crisis op zich, maar vaak ook door het gevoerde beleid. In zijn tweejaarlijkse Verslag ‘Duurzaamheid en armoede’¹ pleit het Steunpunt tot bestrijding van armoede² daarom voor een duurzaamheidsbeleid waarin niemand wordt achtergelaten.

¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Duurzaamheid en armoede*, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Brussel, 2019. <https://www.armoedebestrijding.be/duurzaamheid-en-armoede-een-bijdrage-aan-politiek-debat-en-politieke-actie/>

² Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting: www.armoedebestrijding.be.

“Mensen in armoede zien gelijkenissen tussen de klimaatverandering en de coronapandemie.”

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede organiseerde daartoe meer dan tien overlegbijeenkomsten onder de noemer ‘duurzaamheid en armoede’ tussen mensen in armoede en diverse organisaties uit de sociale sector, de armoedesector en de natuur/milieusector.

Begin 2019 brachten de klimaatmarsen en de protestacties van de gele hesjes het thema klimaat en sociale rechtvaardigheid onder de publieke en politieke aandacht. Er werd zelfs gesproken over klimaatarmoede. Weer zowat een jaar later haalt de crisis waarin onze wereld zich bevindt zichzelf in met het coronavirus. Algauw worden de klimaat- en coronacrisis in één adem genoemd: volgens opiniemakers is de klimaatcrisis “een coronacrisis in slow motion”⁴, wetenschappers onderzoeken mogelijke verbanden tussen luchtvervuiling en de impact van het virus⁵, de Verenigde Naties wijzen op de nauwe relatie tussen de natuur en onze gezondheid en het belang ervan in ons streven naar duurzaamheid.⁶ Ook mensen in armoede zien gelijkenissen tussen de klimaatverandering en de coronapandemie.⁷

KLIMAATARMOEDE, CORONA-ARMOEDE ...

Mensen in armoede worden nauwelijks betrokken bij de debatten over de toekomst. Ze zouden niet wakker liggen van de ecologische uitdagingen die onze wereld bedreigen en slechts van dag tot dag leven. Feit is dat “mensen in armoede nu reeds beroofd worden van hun leven en hun toekomst”³. Juist omdat hun toe-

komst vandaag al onder druk staat – door hun kwetsbare situatie op vlak van werk, inkomen, huisvesting enzovoort – willen ze erover meepraten. “We moeten onze plaats in dit debat opeisen en onze eigen bijdrage leveren. Wij weten immers waarom het groeimodel leidt, want wij dragen er de gevolgen van en lijden eronder.”

Ongeveer twee jaar geleden, toen het interfederale Steunpunt tot bestrijding van armoede met de voorbereidingen voor zijn tiende tweejaarlijkse Verslag begon, waren de verenigingen waar armen het woord nemen vragende partij om in dialoog te gaan over de toekomst van de planeet en haar bewoners.

³ De citaten in dit artikel zonder voetnoot werden opgetekend tijdens de bijeenkomsten in het kader van het overleg ‘Duurzaamheid en armoede’.

⁴ Reynebeau, Marc (2020). Het klimaat: een coronacrisis in slow motion, De Standaard, 6 mei 2020.

⁵ <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/05/04/luchtvervuiling-en-corona/>

⁶ United Nations Development Programme (2020). COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery.

⁷ <https://atd-vierdewereld.be/klimaat-en-corona-mensen-in-armoede-zetten-ons-aan-tot-denken/>

Beide crisissen sparen niemand. Integendeel, iedereen wordt erdoor getroffen, niet in het minst mensen in armoede. “*We zitten al heel ons leven in lockdown*” klinkt het.⁸ Thuis moeten blijven, zonder sociale contacten of vrijetijdsactiviteiten, beroofd van de vrijheid te gaan en te staan waar je wilt, is voor mensen die werkloos of sociaal uitgesloten zijn of in armoede leven een dagelijkse realiteit. Tegelijk wordt hun situatie moeilijker door de coronacrisis, zowel wat hun gezondheid als hun grondrechten betreft. De crisis is anders, maar de armoede blijft hetzelfde. We kunnen het vandaag onmogelijk niet hebben over de coronacrisis. Vertrekkend van het tweejaarlijkse Verslag ‘Duurzaamheid en armoede’ wijzen we voorzichtig op enkele parallellen en benadrukken we de noodzaak om ‘niemand achter te laten’.

NIET IEDEREEN WORDT GELIJK GETROFFEN

Hoewel mensen in armoede doorgaans een kleinere ecologische voetafdruk hebben en dus minder verantwoordelijk zijn voor de opwarming van de aarde, ondervinden ze als eersten en in hogere mate de gevolgen van klimaat- en milieuveranderingen. In België geldt dat in het bijzonder voor vervuiling. Ze worden niet alleen meer blootgesteld aan vervuiling, zowel binnens- als buitenshuis, maar zijn ook extra kwetsbaar voor de gevolgen ervan omdat ze vaak al in slechtere gezondheid verkeren.

Hoe lager iemands socio-economische positie, hoe groter de kans op een slechtere gezondheid.⁹ Wanneer ongeveer drie kwart van de gehospitaliseerde COVID-19-patiënten lijden aan 1 of meerdere onderliggende gezondheidsproblemen, vallen mensen in armoede dus onder degenen die extra kwetsbaar zijn voor het virus.

⁸ Malfait, Guy (2020). *Opiniestuk – “We zitten al heel ons leven in lockdown”*, *De Wereld Morgen*, 8 april 2020.

⁹ <https://www.armoebestrijding.be/feiten-en-cijfers/>, fiche: *Bestaat er een sociale gezondheidskloof?*

“Mensen in armoede missen niet alleen de hefboomen om dagelijks duurzame keuzes te maken in hun verbruik, consumptie en vervoer. Incentives zoals premies en fiscale voordelen komen vaak niet terecht bij degenen die ze het meest nodig hebben.”

Ze behoren ook tot de groepen voor wie de negatieve impact van de coronacrisis op het welzijn het grootst is.¹⁰ Die impact laat zich voelen op verschillende levensdomeinen, naast de fysieke en mentale gezondheid.¹¹

Bovendien kunnen mensen in armoede zich minder (laten) verzorgen, omdat ze allerlei obstakels ondervinden om naar de dokter of het ziekenhuis te gaan, om zorg of medicijnen te betalen ...

NIET IEDEREEN WORDT GELIJK BESCHERMD OF ONDERSTEUND

Mensen in armoede botsen vaak nu al op de grenzen die de evolutie van onze samenleving aan iedereen zal opleggen. Zowel de klimaat- als de coronacrisis tonen deze realiteit als door een vergrootglas. Beide leggen ook dezelfde

¹⁰ Federaal planbureau (2020). *COVID-19 en welzijn: wie zijn de kwetsbare groepen? Perscommuniqué van 29 april 2020*.

¹¹ *Verskillende armoedeorganisaties verzamelden vanaf het begin van de coronacrisis verhalen en getuigenissen van kwetsbare mensen, gezinnen, kinderen en jongeren (zie onder andere de signalebundel van het Netwerk tegen Armoede, Welzijnsschakels, ATD Vierde Wereld en het Brussels Platform Armoede). Er is ook een COVIVAT onderzoeksgroep (Corona Onderzoek consortium voor Inkomensverdeling en Sociale Effecten) opgericht om de sociale gevolgen van de verspreiding van het coronavirus voor de inkomens van de Belgische gezinnen in kaart te brengen, en wetenschappelijke inzichten te genereren die het sociaal-economische beleid kunnen ondersteunen om de sociale gevolgen van de coronacrisis te beperken, en die het post-coronabeleid mee vorm kunnen geven.*

uitdagingen voor de toekomst bloot.¹² “*Het zal noodzakelijk zijn om een nieuwe manier van samenleven herop te bouwen. Armoede verminderen, ongelijkheden verminderen, de ecologische crisis echt aanpakken, opnieuw betekenis en waarde geven aan de jobs die ons leven hebben gered in de crisis en die lang werden ondergewaardeerd.*”¹³ De coronacrisis versterkt het gevoel dat we niet terug kunnen naar hoe het was maar dat we moeten “*building back better*”.¹⁴

Tijdens de overlegbijeenkomsten rond duurzaamheid merkten de deelnemers echter op dat er “*altijd op gedragsverandering wordt gemikt, maar de structurele problemen worden niet aangepakt*”. Er worden vooral maatregelen genomen gericht op het aanmoedigen van duurzaam of besparend gedrag enerzijds en op het afraden van vervuilend of energieverlindend gedrag anderzijds. Deze dreigen de ongelijkheden eerder te vergroten dan te verkleinen. Mensen in armoede missen niet alleen de hefboomen om dagelijks

¹² *Federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu (2020). COVID-19 en duurzame transitie - de weg naar een rechtvaardig, duurzaam en veerkrachtig herstelbeleid*. 30 april 2020.

¹³ “*It will be necessary to rebuild a new way of living together. Reducing poverty, reducing inequalities, really tackling the environmental crisis, restoring meaning and value to the jobs that have saved us in this crisis and which have long been devalued*” (eigen vertaling) Gutwirth, S., de Hert, P. & Weatherburn, (2020). “*The fundamental rights impact on those living in poverty or in a precarious situation of the measures taken to reduce the spread of COVID-19*”, in Moreau, Y. et al. (red.) *Maatschappelijke exitstrategie, Inbreng van academische expertise*, p. 82-86.

¹⁴ *Verenigde Naties (2020). A UN framework for the immediate socio-economic response to COVID-19.*

duurzame keuzes te maken in hun verbruik, consumptie en vervoer. Incentives zoals premies en fiscale voordelen komen vaak niet terecht bij degenen die ze het meest nodig hebben. Daartegenover dreigen verboden en boetes de meest kwetsbare groepen het felst te raken. Door bepaalde vervuilende zaken te verbieden zonder een betaalbaar alternatief aan te reiken, wordt de toegang tot een verwarmde woning, mobiliteit, diensten ... voor mensen in armoede nog meer beperkt.

Ook tijdens de coronacrisis worden beschermingsmaatregelen genomen met een ongelijke impact op verschillende bevolkingsgroepen.¹⁵ Toch zijn er ook maatregelen die een steun kunnen

¹⁵ De Zuidpoort Gent, een vereniging waar armen het woord nemen, geeft dit weer in een cartoon, een parodie op de duidelijke beeldende schema's die ze maken over de coronamaatregelen: *Ben je kind? Wacht geduldig tot je geld kan verdienen*, 22 mei 2020.

betekenen in moeilijke situaties en een lichtpunt kunnen zijn in de strijd tegen armoede.¹⁶ Ook al zijn ze a priori tijdelijk, ze werden al lang door actoren gevraagd en zouden in een structureel armoedebeleid kunnen worden opgenomen. Het gaat bijvoorbeeld om het verbod op afsluitingen van water en energie, de automatische toepassing van rechten (zoals de energien- en waterpremie voor tijdelijk werklozen), de bevrozing van de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen, een toepassing van de derdebetalersregeling voor iedereen voor telefonische medische consultaties. Hoewel die maatregelen niet duurzaam zijn en in die zin geen structureel antwoord bieden, tonen ze aan dat door andere politieke keuzes er vooruitgang kan worden geboekt in de strijd tegen armoede en dat er geen onoverko-

¹⁶ Sinds het begin van de COVID-19-crisis maakte en actualiseerde het Steunpunt tot bestrijding van armoede een interfederaal overzicht van deze maatregelen: <https://www.armoedebestrijding.be/themas/covid-19/>.

melijke obstakels zijn om te streven naar duurzaamheid.¹⁷

STRIJDEN VOOR DUURZAAMHEID IS STRIJDEN TEGEN ONGELIJKHEDEN

Het meest omvattende instrument om vandaag “de kordate en transformerende stappen te zetten die dringend nodig zijn om de wereld op weg te zetten naar een duurzame en veerkrachtige toekomst” en “niemand achter te laten bij deze gemeenschappelijke onderneming” is de Agenda 2030 van de Verenigde Naties (VN) met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's).¹⁸ Ook

¹⁷ UN human rights expert (2020). *Responses to COVID-19 are failing people in poverty worldwide*, 22 april 2020.

¹⁸ United Nations, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/RES/70/1. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede is uitgeroepen tot SDG Voice 2020.

“We mogen duurzaamheid niet zien als een zaak van specialisten. Duurzame oplossingen kunnen alleen gevonden worden als iedereen betrokken is.”

de Belgische staat heeft zich geëngageerd om de SDG's te bereiken.

‘Niemand achterlaten’ is dé leidraad voor de SDG's. De deelnemers aan het overleg zijn unaniem: *“Het doel dat niemand in armoede moet leven, is van fundamenteel belang, dat kan niet worden onderhandeld.”* Toch werd de Europa 2020-doelstelling – in België tegen 2020 het aantal personen in een situatie van armoede of sociale uitsluiting met 380 000 verminderen – niet bereikt. Het aantal mensen met een monetair armoederisico is vandaag zelfs hoger dan bij de start van de systematische monitoring in 2005 (16,4 % tegenover 14,8 %).¹⁹

Leven in armoede is meer dan een financieel probleem en raakt aan verschillende levensdomeinen. Daarom is de impact van klimaat/milieuveranderingen of de coronacrisis voor mensen in armoede zo groot. Om armoede te bestrijden, is samenwerking en coördinatie tussen verschillende beleidsdomeinen en bevoegdheidsniveaus noodzakelijk.²⁰ Dat blijkt in de praktijk niet zo evident. De Interministeriële Conferentie (IMC) Integratie in de Samenleving kwam tijdens de vorige legislatuur niet samen en de IMC Duurzame Ontwikkeling is zo goed als stilgevallen sinds eind 2017. Het Federaal Planbureau

pleit dan ook voor een sterkere interfederale samenwerking.²¹ Het Steunpunt tot bestrijding van armoede vraagt om zijn tweejaarlijkse Verslag als aanleiding en basis te gebruiken voor een samenkomst van de beide IMC's om krachtadig en interfederaal op te treden in de strijd tegen armoede en voor een duurzame wereld.

IEDEREEN MEE IN BELEID, PRAKTIJK EN DIALOOG

“We mogen duurzaamheid niet zien als een zaak van specialisten. Duurzame oplossingen kunnen alleen gevonden worden als iedereen betrokken is.”²²

Om te garanderen dat het gevoerde beleid geen nieuwe ongelijkheden creëert of versterkt, is het nodig de sociale impact van klimaat- of beschermingsmaatregelen na te gaan. Dat kan ex-ante, vóór de in- en uitvoering van de maatregel, en ex-post, na de uitvoering van de maatregel, en gebeurt het best samen met mensen in armoede zelf en andere actoren in de strijd tegen armoede.

Werken aan duurzaamheid is een uitdaging voor iedereen. ‘Niemand achterlaten’ ook. Verschillende projecten en acties om milieuvriendelijker te leven of solidariteit

te bevorderen in coronatijden zijn belangrijk voor een duurzame toekomst voor iedereen. Mensen in armoede blijven echter op drempels botsen om te participeren. Ook in coronatijden vraagt het Steunpunt tot bestrijding van armoede als SDG Voice 2020 aan elke politieke en maatschappelijke actor om een negatieve impact van beleidsmaatregelen of initiatieven voor mensen in armoede te vermijden en hen extra te ondersteunen.²³

Mensen in armoede zijn vragende partij om mee te praten over de toekomst. Met het overleg over duurzaamheid en armoede creëerde het Steunpunt tot bestrijding van armoede daartoe een plek, in dialoog met stakeholders uit verschillende sectoren, met administraties, onderzoekers ... Hopelijk kunnen we gauw en op een veilige manier een nieuw overlegproces opstarten. De ervaringen, inzichten en adviezen van mensen in armoede en hun verenigingen en andere stakeholders zijn immers onmisbaar om een duurzaam armoedebeleid te ontwikkelen dat dicht staat bij reële armoedesituaties en iedereen meeneemt. ■

19 Federal Public Service Social Security, *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2019*, Brussel, 2019, FPS Social Security/ DG BeSoc.

20 Art. 1 van het Samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten betreffende de besteding van het armoedebeleid: “een beleid van maatschappelijke integratie is een inclusief, globaal en gecoördineerd beleid, dit wil zeggen dat het moet gevoerd worden op alle bevoegdheidsgebieden en dat een voortdurende evaluatie van alle ondernomen en overwogen initiatieven en acties daartoe vereist is”.

21 Federaal Planbureau, *Welke prioriteit voor een duurzame ontwikkeling? Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2019. Stand van zaken en evaluatie*, Brussel: Federaal Planbureau, Task Force Duurzame Ontwikkeling, 2019, geraadpleegd via https://www.plan.be/admin/uploaded/201906250851500.REP_TFDD2019_11924_N.pdf.

22 ATD Vierde Wereld, *deelnemer aan het overleg, vervangt in de campagne 'klimaat en corona: mensen in armoede zetten ons aan het denken' het woord 'duurzaamheid' door 'corona'*: <https://atd-vierdewereld.be/klimaat-en-corona-mensen-in-armoede-zetten-ons-aan-tot-denken/>

23 Steunpunt tot bestrijding van armoede, *bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, To leave no one behind: aandacht en ondersteuning voor mensen in armoede en bestaansonzekerheid in het COVID-19-beleid*, 24 maart 2020.